

SLUŽKY PRE VŠETKO

**JOANNA
KUCIEL-FRYDRYSZAK**

PRELOŽIL JÁN PÚČEK

absynt

~~absynt~~

Joanna Kuciel-Frydryszak
Služky pre všetko

Absynt 2026

JOANNA
KUCIEL-FRYDRYSZAK

SLUŽKY PRE VŠETKO

PRELOŽIL
JÁN PÚČEK

Na pamiatku zabudnutých žien

This publication was supported by the
© POLAND Translation Programme.

Copyright © by Joanna Kuciel-Frydryszak
Published by Wydawnictwo Marginesy, Poland
Translation © Ján Púček
Design & Layout © Pavlína S. Morháčová
ISBN 978-80-8203-719-0

Od kuchynských k dverám predným,
tam a späť cesty viedli
našej meštianskej sociologickej vedy.
A tak sa triedny pocit budí –
keď vidí, ako delí ľudí:
odpredku chodí „pani“ či „pán“,
od kuchyne – „človek“ či „žena“.
Tu – „známi“ a „neznámi“ – tam,
tu – my, tam – oni, dajakí, skadesi,
čo nesmú prísť odpredku na naše adresy.

JULIAN TUWIM

Polské kvety

Obsah

1. Hľadá sa slúžka pre všetko, dobrá kuchárka	13
2. Slúžila k mojej plnej spokojnosti	35
3. Umenie variť na plyne	49
4. Slúžka hovorí s panstvom postojacky	71
5. Medzi leštením podláh a dezertom	91
6. Kedy má slečna Andzia voľno?	105
7. Po kuchynských schodoch	127
8. Kasie a Marysie bozkávajú rúčky	141
9. Bezdetné matky	165
10. Môže byť katolícka slúžka veselá?	185
11. K nikomu sa už tak nepriviažem	205
12. Utekaj od hriechu ako od hada	225
13. Len nie u Židov	249
14. Súdružky slúžky, pozor!	269
15. Hrdinské alebo nepriateľské	315
16. V novom svete	343
 Poďakovanie	 361
Bibliografia	363
Zdroje ilustrácií	365

HLADÁ SA SLÚŽKA PRE VŠETKO, DOBRÁ KUCHÁRKA

*„Vzhladom na bezprostrednosť spolužitia slúžky
s domácimi máme právo požadovať, aby slúžka nemala
telesné nedostatky, napríklad nepríjemný zápach,
škvrny a vyrážky, škúlenie, nabluchlosť, krátkozrakosť
ani dedičné postihnutie.“*

Maria Ankiewiczowa, *Domáca služba*

V Amerike žijúca Alice Coleman Schelling z lodžskej kupeckej rodiny Hechtkopfovcov si zapamätala príbeh o tom, ako jej babička Regina prijímala v Lodži novú slúžku:

„Máš chlapca?“

„Áno, milostpani.“

„To je veľmi dobré. Teším sa. Ako sa volá?“

Slúžka v rozpakoch vysloví meno.

„To je pekné meno. Môžeš sa s ním stretávať v nedeľu.“

„Ďakujem, milostpani.“

„A ty sa ako voláš?“

„Zosia, milost pani.“

„To je tiež pekné meno. Ale ak na teba zavolám Basia, Kasia alebo Jasia, chcem, aby si vedela, že volám teba, a žiadam, aby si prišla.“

Keď Alice Coleman Schelling po rokoch opisuje túto scénu, komentuje ju takto: „Nie je to pekný príbeh. Nerada naň spomínam. Ale moja babička bola skvelá žena. Je to zvláštna historka.“

Pravdupovediac, nie je až taká zvláštna: mnoho dievčat, taktiež v iných európskych krajinách, pri nástupe do služby v novej domácnosti „strácalo“ svoje meno. Dôvody boli rôzne: susedka zhora už má Marysiu, tak ty budeš Zosia; dcérka sa volá Anna, takže teba budeme volať Rózia. Najčastejšie sa však s vysvetlením neobťažovali. Francúzska historička Anne Marie Fugier, ktorá opísala osudy francúzskych slúžok v 19. storočí, pripomína formulku, ktorú mnohé slúžky počuli na začiatku novej služby: „Moja drahá, budeš sa volať Marie.“ Slúžka nemá meno, nemá priezvisko a nemá ani hlas. Je nemá ako naivná bretónska slúžka Bécassine z francúzskeho komiksu z roku 1905, ktorá sa stala hrdinkou popkultúry. Jej postava je nakreslená bez úst.

V poľskej tlači slúžky často vystupujú pod menom Marysia alebo Kasia. Je to prejav napoly familiárneho, napoly protekcionistického postoja, občas aj žičlivého, dokonca vrúcného, no vždy zafarbeného pohľadom z vyššieho postavenia. Slúžiace vdovy alebo vydaté ženy, ktoré stretávame zriedka, sú nazývané podľa svojho muža: Stasiova, Jędrzejowa. Alebo Bazyłowa, ako nazývali slúžku v domácnosti varšavského historika Stanisława Gieysztora.

Poctivá, dobrá Bazyłowa. Vždy tichá, takmer nič nehovorila, malá, drobná, vychudnutá, so stisnutými perami a prepadnutými lícami, vždy v bielej zástere a bielom

čepci s rúrkovou obrubou nad čelom, všetkých nás vychovala a veľmi sa na nás naviazala. Prišla s nami z Brześcia, kde zanechala všetkých svojich, a zostala s nami dlhé roky až do smrti. Mala nás úprimne rada, aj keď to nikdy nedávala najavo. Ale koľko ráz, keď na nás mama nakričala, darovala nám zošúverené jabĺčko, obschnutý koláčik alebo kúsok starej čokolády. Vyberala tie dobroty zo svojho kufríka a podávala nám ich. Voňali trochu naftalínom, trochu zatuchlinou, ale pre nás to bola vôňa dobrého srdca našej Bazyłowej.

Keď ochorela, rodina ju dala do nemocnice, pretože ich „vyjedala“ a mama ani babička nechceli mať doma smrteľne chorú cudziu ženu.

Spomínam si, ako pred odchodom do nemocnice sedela v babičkinej kuchyni na kufríku. Pozerala sa na nás s výčitkou. Musím sa priznať, že ja a so mnou aj celá rodina sme sa jej neodvdáčili rovnakou srdečnou náklonnosťou. Ukázalo sa to napríklad v tom, že keď sme ju odprevadili v truhle na Wolu, jej hrob už nikto nenavštívil. A ani päťdesiat rokov po jej smrti neviem, ako sa vlastne volala.

Mnohé si však pamätajú nasledujúce generácie. Ich príhody sa rozprávajú s dodatkom „ako hovorila naša Andzia“, ich recepty na citrónovú polievku stále kolujú v rodine a zriedkavé listy adresované „milostpanej“ sa opatrujú spolu s rodinnými pokladmi. Služky predstavovali dôležitú súčasť detstva svojich zverencov a zvereníek a rozprávky, ktoré im rozprávali na dobrú noc, im spolu s ich vrúcnyimi rukami často dávali väčší pocit bezpečia, než akého sa dočkali od zaneprázdnených rodičov, ktorí mali na starosti vždy oveľa dôležitejšie veci. Služky nemali iné záležitosti, domácnosť ich zamestnávateľov bola

stredobodom ich sveta a rodina, u ktorej slúžili, bola dôležitejšia než ich vlastná. Keď však hľadám v rôznych šuplíkoch s rodinnými spomienkami fotografie slúžok, takmer ich nenachádzam. Keď si listujem v starých albumoch zo začiatku 20. storočia, občas natrafím na slúžku stojacu na gánku pred domom alebo na lesnom pikniku, kde v pozadí drží na rukách dieťa. Na ateliérových fotkách sa takmer nevyskytujú. Vyzeralo by to predsa len čudne, keby rodiny brali k fotografovi aj slúžku. Na to je potrebná fantázia Romany Rzepeckej.

Píše sa rok 1907. V poznanskom fotografickom ateliéri vidíme na pozadí briezky staršiu paniu oblečenú v čiernom s knihou v ruke. Okolo nej dcéry: päť vyfintených dievčat – a s nimi slúžka. Tú si s dievčatami Rzepeckými nemožno pomýliť. Ony majú na sebe dlhé elegantné šaty s volánmi a nariasenými rukávami a tiež vysoko vypnuté vlasy. Ona je prihrbená, nesmelá, v tmavom kabátiku a bielej zástere na jednoduchých šatách s vyšívaným golierom, s korálkami a nahladko učesanými vlasmi s cestičkou uprostred. „Matka a dcéry tvoria uzavretý kruh. Opodiaľ stojí slúžka. Je dosť nezvyčajné, že ju vzali medzi seba na oficiálnu fotografiu,“ píše Katarzyna Męczyńska, umelecká reštaurátorka, autorka monografického textu o Helene Rzepeckej a jej dcérach. Samozrejme, je to nezvyčajné, ale ani tieto ženy nie sú obyčajné. Romana Rzepecka, za slobodna Gex, je pôvodom Švajčiarka, učiteľka francúzštiny. Jej dcéru Helenu, zakladateľku dievčenského penzionátu, volali najmúdrejšia žena v Poznani. O slúžke nič nevieme, dokonca ani jej meno. Možno sa volala Pelasia?

Katarzyna Męczyńska: „Tak sa nazývali slúžky v Poznani bez ohľadu na ich skutočné meno. Stalo sa vlastne ich synonymom. Nevieme zistiť, ako sa volala slúžka Rzepeckých, ale keďže ju prizvali na spoločnú fotografiu, azda môžeme tvrdiť, že to bola dobrá slúžka. Teda pracovitá, inteligentná, chápavá a lojálna.“

Romana Rzepecka s dcérami a zrejme so slúžkou, asi 1907

Keď sa dievča rozhodne pre dráhu slúžky, prichádza do mesta s kufríkom. Alebo s uzlíkom – šatkou, v ktorej má zaviazaný celý svoj majetok. Ak ide do Krakova, dobre vie, kam má ísť: pri Mickiewiczovom pomníku sa vo štvrtky stretávajú dievčatá a panie, ktoré hľadajú slúžku.

„Stretávali sa pri pomníku na námestí,“ spomínal verejný činiteľ a publicista Władysław Krygowski. „Húfy dievčat a žien boli pripravené prijať prácu slúžky alebo dochádzajúcej slúžky. Prizerali sa im domáce panie, kritickým okom odhadovali ich schopnosti a zároveň aj eventuálnu nebezpečnú

atraktívnosť pre domáceho pána či syna. Dievčatá chodili alebo stáli, skromné, ostýchavé, v šatkách alebo bez nich, ktorá čo mala, a čakali, kým k nim príde niektorá „pani v klobúku“.

Tento trh práce pri Mickiewiczovi funguje od dvadsiatych rokov 20. storočia nadivoko, bez organizácie. Bolo to však s tými prešibanými kupliarkami, teda dohadzovačkami domácej služby azda lepšie? Tento trh prekvitá. Sprostredkovateľská kancelária je veľmi dobrý biznis, nezastaví sa od rána do večera. Nad malým stolíkom zaprataným papiermi sa krčí agentka. Prezerá si služobné knižočky dievčat, ich údaje, vysvedčenia a odporúčania. Na neďalekých kreslách sedia dámy z lepších domácností, ktoré si prišli po svoje „dievča pre všetko“. To je služka, ktorá žije s domácimi, varí, kúri v peci, leští podlahy, čistí striebro, robí nákupy, pripravuje kávu, čaj, podáva kabát, otvára dvere a opravuje nedostatky na oblečení pána, panej či detí. Skrátka všetko.

Dievčatá, ktoré agentka pozvala na „láskavý výber“, sedia na lavičkách pod oknom. V šatkách, v kapcoch. Sú hanblivé, lebo často rozprávajú tak, že im pani nemôže porozumieť. Čakajú. Možno si ich vyberie nejaká dobrá pani?

Keď krakovský jezuita Jan Badeni koncom 19. storočia sledoval sprostredkovateľov domácej služby, pripomínalo mu to jednu vec: trh s africkými otrokmi.

Raz tá, raz iná pani sa obracia k tej či inej kandidátke a hlasno sa zaujíma predovšetkým o jej zručnosti a schopnosti: vypytuje sa „z mosta doprosta“, veľmi nediskrétna a verejne, takže aj tú najmenej citlivú dievčinu razom zaleje rumenec; prezerá si ju, probuje, či má silné a zdravé ruky, či nemá niečo s nohami; rozpráva o budúcom predpísanom odeve, o vychádzkach do mesta, o povinnostiach; a nakoniec si zapcháva uši, keď si smiešne nesmелý hlások kladie nereálne a premrštené podmienky.

Agentka sa do týchto rozhovorov nemieša, lebo vie, že pani má navrch a dievča je bez šance. „Zrumenené a uplakané

dievča musí na službu prísť. Ak nepristane dnes, zajtra pristane iné, možno s ešte horšími podmienkami; ale pristane, lebo hlad je krutý pán,“ píše Badeni.

Dohadzovačky a sprostredkovateľky nemajú dobrú povesť. Panie sa sťažujú, že sú to podvodníčky, ktoré im posielajú neschopné služobníctvo, aby ich museli čo najčastejšie vymieňať. Dievčatá sa zase sťažujú, že dohadzovačky ich posielajú do „nemorálnych domov a k Židom“. Varšava, rok 1918. Etlá Bomsztyk, židovská dievčina, zostala bez práce. Dohadzovačka je jej jedinou nádejou.

V špinavej pivničnej miestnosti na Miłej ulici bolo plno dievčat. Poľky, Židovky. Z dedín, mestečiek i miest, hladné a nevyspaté vysedávali v zatuchnutom vzduchu neraz aj niekoľko mesiacov, hoci v jedinom pre ne dostupnom zamestnaní domácich robotníčok nevládla až taká nezamestnanosť ako v iných povolaniach. Za každú noc, ktorú tu presedeli, museli zaplatiť alebo dať niečo do zálohu. Stávalo sa, že panie prišli a vybrali si pracovníčky. Výber pripomínal kúpu koňa, dievča muselo byť chudé, so zdravým výzorom. Potom nasledovali otázky: či má snúbenca, či rada chodí von alebo prijíma návštevy. Ak odpovedala kladne, považovali ju za nezodpovednú.

Bomsztyk rýchlo zistila, že si dohadzovačka vylepšuje príjem malými podvodmi. Keď už sa dievča niekde zamestná, po nejakom čase začne vystríhať paniu, že sa o nej dozvedela niečo zlé. Vystrašená pani prepustí slúžku, ktorú dohadzovačka následne „predá“ niekomu inému, a pre paniu hľadá ďalšiu.

Spisovateľ Józef Hen spomína:

Keď odišla slúžka, nedával sa do novín inzerát „hľadá sa domáca pomocníčka pre všetko“, ale šlo sa skrátka

k dohadzovačke (vo Varšave toto slovo označovalo sprostredkovateľku a nie ako v iných mestách kupliar-ku či pasáčku). Dohadzovačka bývala vo veľkej suterénnej miestnosti na čísle 49. Podlahy tam boli zanedbané, časom zašednuté, vôbec si veľa nepamätám z tej izby, do ktorej som s mamou zostupoval po schodoch, len tú sivosť, ktorú možno spôsobovalo skúpe svetlo prenikajúce sem z ulice cez malé okienko umiestnené na úrovni chodníka. Pamätám si sivú šatku na hlave dohadzovačky a sivé dievčatá, ktoré sedeli so zvesenými hlavami na železných posteliach s uzlíkmi pri nohách, niektoré s otlčenými kufrikmi.

Potom sa dohadzovačka objaví doma spolu s dievčaťom a matka sa vypytuje: „Vie variť? Je čistotná? Úctívá? Samostatná? Prečo odišla z predchádzajúcej domácnosti? Nie je to poletucha? Neprajem si tu žiadne návštevy...”

Dohadzovačka bola utáraná. Uistovala, že táto kandidátka je chodiace zlato. „Budete, panička, veľmi spokojná, nech sa pod zem prepadnem... Myslíte si, že neviem, koho panička potrebuje?“ A potom k dievčaťu: „Takú budeš mať paničku, akú si v živote nemala. Budeš chváliť deň, keď si prešla cez tieto dvere. Lyžička cukru navyše tu nič neznamená.“ (Bola to pravda. Pred slúžkou sme nič nezamykali a mame bolo proti srsti, aby sme šetрили na jedle pre slúžku, aby sme počítali, čo zjedla, alebo aby sme pred ňou držali veci pod zámkou.) A teraz referencie. Kandidátka otvorila kabelku, vybrala z nej plátenný obal a z neho nažltnuté a polepené „odporúčania“, väčšinou také isté: že je samostatná, úctívá a tak ďalej. A ja som sa vždy čudoval, že keď sú všetky také výnimočné, prečo tak často menia miesta.

Medailón Združenia katolíckych slúžok svätej Zity

Na začiatku 20. storočia pracovalo v Krakove tridsaťšesť sprostredkovateľov domácej služby. Noviny upozorňovali, že nad nimi nikto nemá dozor, hoci vo väčšine miest pracovali policajné oddelenia, ktoré sa zameriavali na kontrolu sprostredkovateľov domácej služby, a policajti tie miesta pravidelne navštevovali. Problém sa týkal najmä menších miest. Noviny *Goniec Czesłochowski* (Čenstochovský posol) v roku 1907 vystríhali, že v meste chýba kontrola a dve kancelárie, ktoré v Čenstochovej pracovali, nedávajú žiadnu záruku, že sa slúžka bude správať morálne, že si bude plniť povinnosti a neokradne svojich zamestnávateľov. Novinári sa však trápili zbytočne, slúžky predstavovali najkontrolovanejšiu spoločenskú skupinu hneď po prostitútkach. Často sa ocitali aj v osídľach pasáčok prostitútok, a ak v meste nikoho nemali, ľahko sa dostali do problémov. Aj preto od roku 1906 majú na krakovskej stanici službu členky Združenia katolíckych slúžok svätej Zity, takzvané zitky. Prenajali si tam miestnosť, v ktorej vždy jedno z dievčat čakalo na

príchod vlaku z vidieka. Keď prišiel, zitka v dlhej sukni a s medailónom združenia na krku alebo s páskou na ramene zašla na perón a sledovala vystupujúcich ľudí. Ak zbadala dievčinu s dedinským výzorom, podišla k nej a pýtala sa: „Idete do služby? Za prácou?“ Ak áno, mala jednu ponuku: zitky majú v sídle združenia na Radziwiłłowskej izbičku pre šesť ľudí, v ktorej môžu dievčatá bývať, kým si nenájdu prácu. Tam na ne nedosiahne zlá moc. Vďaka staničnej misii zitiiek v roku 1907 našlo dočasné útočisko stodvadsaťsedem dievčat z vidieka.

K štrnásťročnej Józefe Witowskej od Kalisza prišla susedka Židovka, trochu obchodníčka, trochu dohadzovačka. „Vieš, Maňka, mám pre teba službu, že ma za ňu vybozkávaš. Hovorím ti, dieťa, to je hotové nebo a nie služba, panstvo v Varšavy,“ básnila. Józefa, ktorú ako slúžku nazvali Marysia, neverila, že by mohla byť so svojím zamestnaním spokojná.

Mala len osem rokov, keď sa prvý raz dostala do služby. Bol rok 1907. Matka a jej brutálny otčim ju viac neplánovali živiť. V rodine chudobných Židov musela okrem iného umývať riad pri studni na ulici. Zamestnávateľia na ňu boli dobrí, ale nedokázala zniesť špinu a šváby, medzi ktorými žili. Chýbala jej matka a jedného dňa skrátka utiekla zo služby. Matka ju teda poslala k bohatému Nemcovi, ktorý pracoval ako tkáč. Do desiatej večer upratovala, zametala a umývala biele podlahy v šiestich izbách. Šklbala perie. A hrozne mrzla – podlahy umývala ľadovou vodou, rozbíjala ľad a odpratávala sneh. V jednom kuse mala mokré ruky. Jedného dňa v nich stratila cit a dostala sa do nemocnice.

Vyššie sedem rokov sa túlala po rôznych domácnostiach, vždy s pocitom, že jej ukrivdili. Keď teda prišla susedka s ponukou nového miesta, bola už celkom znechutená. Ale išla. Dostala sa do domácnosti profesora mestského gymnázia a jeho sympatickej manželky. „Prvý raz v živote som sa dostala do dobrej služby. Mala som veľmi rada ich trojročnú

dcérku Czesiu, chodili sme spolu na výlety mimo mesta, do lesa, kde pán maľoval prírodu,“ spomínala Witowska dojato. Až v rodine príslušníkov miestnej inteligencie prvý raz nehľadovala, so záujmom sledovala lásku domáceho pána k zvieratám. Keď raz kúpila holuby na vývar, pán jej ich zakázal zabiť a rozhodol sa ich chovať. Neskôr ochorela na anémiu. Lekár odporúčal, aby ju nepreťažovali, ráno ju natierali studenou vodou a dávali jej dobre jesť. V tom čase pani prebrala časť jej povinností a v súlade s odporúčaniami každé ráno natierala Józefu studenou vodou. Zakrátko vypukla prvá svetová vojna a profesor musel narukovať do armády. Rodina sa pobalila a odišla s ním. Józefa znova zostala bez práce.

Matka Stefanie Kaszowskej chová na dedine v okolí Żywca dve kravy – z toho žije celá rodina. Keď Stefania dovŕši šesť rokov, presťahuje sa k sesternici, kde sa stará o jej dieťa. Po siedmich rokoch sa presunie k inému príbuznému, znova ako opatrovatelka. A potom sa stane slúžkou Židovky v Cieszyne a na túto službu spomína ako na najhoršiu. „Táto Židovka bola hrozná, hrozne ma využívala,“ rozpráva po rokoch. U svojej zamestnávateľky hladuje. Keď jedného dňa švagor domácej uvidí porciu jedla pre mladú slúžku, je zhrozený: „Sala, ty jej dávaš tak málo jedla? Veď je ešte vo vývine!“ povie.

Susedka nahovára Stefaniu na útek. Tvrdí, že v Cieszyne zarába pätnásť zlotých mesačne, ale vo Varšave by mohla dostávať až šesťdesiat. A dá jej adresu svojho bratranca. Takto sa Stefa dostane do domácnosti známeho verejného činiteľa a bohatého priemyselníka Alfreda Jurzykowského na Senatorskej ulici 38. Zo zmeny svojho osudu je v šoku. Píše sa rok 1937. „V domácnosti boli kuchárka a muž, ktorý nosil uhlie. Ja som mala upratovať. To mi isto Pán Boh vynahradil za tú biedu, v ktorej som žila. Ako dobre mi tam bolo!“

Stefino šťastie netrvá dlho. Jurzykowski v roku 1939 bojuje v septembrovej kampani ako dôstojník rezervy, potom

sa cez Rumunsko dostane do Spojených štátov a neskôr do Brazílie, kde založí prvú automobilovú fabriku, jeho nadácia bude dlhé roky podporovať poľskú kultúru. Len Stefania si znova musí hľadať prácu.

Pre Bronisławu Fijał je odchod do Varšavy skokom do neznáma. Prichádza z dediny Zastaw v Lublinskom vojvodstve a vo vrecku má len jednu adresu: dievčata z jej dediny, Julie, ktorú nepozná, ale hovoria o nej, že má šťastie, lebo sa v meste uchytila. Je rok 1925.

Nemala som kde spať, chcela som u nej prenocovať – povie po rokoch svojej vnučke a ona jej výpoveď zaznamená na magnetofónovú pásku. Nevedela som, že je len slúžka. Ona nechcela, bála sa svojej panej, ale tá všetko počula cez dvere a nedovolila mi odísť. Nakázala mi, nech prespím na jednej posteli s Juliou. Ráno mi pani napísala na papierik, kam mám ísť a ako sa dostanem ku Skwarkovi, človeku, ktorý dohadzoval dievčatá do služby v domácnostiach. Mal aj kiosk s cigaretami na rohu ulice Nowy Świat. V kiosku bola Skwarkova žena, ktorá ma odprevadila do ich domu. On nebol doma, a keď neskôr prišiel, bol opitý. Nemal pre mňa žiadnu prácu, ale poslal ma na pracovný úrad na Jasnej ulici. Tam sedeli dve paničky. Jedna sa spýtala, či mám rada deti. Povedala som, že veľmi, aj keď som vôbec nevedela, či ich mám naozaj rada. A tak ma prijala do práce.

Bronisława Fijał využila služby jednej z kancelárií pracovného úradu, ktoré vznikali po roku 1918. Boli pod dohľadom a poskytovali väčšiu garanciu než súkromné sprostredkovateľské kancelárie. V novembri 1927 zájde reportér *Expressu Niedzielnego* (Nedeľného expresu) do kancelárie pre slúžky na Piotrkowskej ulici 92 v Lodži. Vnútri bola hlava na hlave.

Služky za sprostredkovanie neplatia. Panie si môžu za dva zloté štrnásť dní vyberať medzi dievčatami.

„Prevažne sa hľadajú dievčatá pre všetko. S chyžnými a kuchárkami je to horšie. Viem z rozhovorov, ktoré tu viem, že v domácnostiach, v ktorých kedysi bývali tri služky (kuchárka, chyžná a opatrovatelka), je dnes len jedna ,pre všetko'. Ľudia si už nemôžu dovoliť početné služobníctvo. Chyžné a kuchárky teda zanechávajú svoju profesiu a dávajú sa na dráhu služky pre všetko, len aby našli prácu,“

rozpráva reportérovi riaditeľka kancelárie a dodáva, že sa im hlási čoraz viac robotníčok z tovární. Prezrádza tiež, že služky nerady perú, jedine ak má byť nanajvýš dve izby a kuchyňa, takže v ňom nebýva veľa ľudí a ani prania nie je tak veľa. Pri väčšom množstve obyvateľov je potrebné najať si práčku.

V lodžskej kancelárii si v októbri hľadalo prácu stosedemdesiat služok pre všetko, osem kuchárook, osemdesiat chyžných a dvanásť opatrovateliek. Každý deň sa o služku hlási okolo dvadsať paní. Kým sa pracovníčka kancelárie rozpráva s reportérom, do miestnosti vojde žena v šatke.

„Máte pre mňa niečo?“

„Možno bude... V Strykove, u jedného, čo žije sám...“

„A koľko platí?“

„Päťdesiat zlotých. Ale treba robiť všetko...“

Žena chvíľu premýšľa a napokon povie:

„Ja by som tam šla.“

Ak mali skúsenosti a dobré odporúčania, nemuseli sa trápiť. Helena začala slúžiť v rodine Hoesickovcov ako pätnásťročná a pracovala tam až do smrti svojich zamestnávateľov. A keďže vynikajúco varila, okrem iného aj vývar s francúzskymi

knedličkami, račiu polievku a zemiakový prívarok, do služby ju prijala aj ďalšia generácia – syn jej domácich. Nie vždy to s ňou bolo ľahké, pretože si rada vypila a známy vydavateľ Ferdynand Hoesick spomínal, že „keď sa vrátila z mesta spoza Železnej brány, nebola triezva, čo, samozrejme, vplývalo aj na kvalitu obeda, nehovoriac o tom, že to veľmi rozčúľovalo moju matku“. Zato vedela rozprávať úžasné rozprávky. Najprv Ferdynandovi otcovi a po rokoch tie isté aj jeho synovi. „Nič nebolo krajšie, ako večer pred spaním počúvať Helenine rozprávky, keď boli rodičia v divadle alebo na koncerte. Tieto rozprávky, to je poézia môjho detstva, prvé prebudenie mojej spisovateľskej fantázie,“ spomínal po rokoch v knihe *Román môjho života*.

Podľa ankety ministerstva práce a sociálnych vecí na začiatku dvadsiatych rokov využívala sprostredkovateľov sotva polovica slúžok. Tie, ktoré nemali známosti ani odporúčania, no dokázali čítať, sa spoliehali na inzeráty v novinách. Noviny každý deň uverejňovali inzeráty zamestnávateľov i slúžok. Niektoré mali dokonca samostatné rubriky „Domáca služba“, v ktorých sa každý deň objavovalo niekoľko inzerátov.

Hľadá sa slúžka pre všetko, dobrá kuchárka, úctivá,
v stredných rokoch, s dobrými odporúčaniami. Plat
päťdesiat zlotých a príplatky – Targowa ulica 63/5.

To bolo v novinách *Kurier Warszawski* (Varšavský kuriér)
14. januára 1928. Na ulici Flory sú trochu náročnejší:

Hľadá sa kvalifikovaná slúžka pre všetko, výborná ku-
chárka. Flory 5 m. 4.

Ešte inú hľadajú na Żoliborzi:

Hľadá sa mladá nenáročná slúžka. Hlásiť sa v sobotu.
Żoliborz, Krasińského ulica 20.

V novinách *Kurier Bydgoski* (Bydhošťský kuriér) hľadajú:

Slúžku, kuchárku, nábožnú, úctívú, ihneď. Chłopické-
ho ulica 12.

A v Lodži píšu:

Slúžka skromných nárokov potrebná do kresťanskej
domácnosti. Piotrkowska ulica 109 m. 5.

Kandidátka občas musí na pohovor vycestovať celkom ďaleko.
Potenciálni zamestnávateľia si to uvedomujú. Prinajmenšom
tí z Ursusa:

Hľadá sa slúžka stredného veku, dobrá kuchárka, práč-
ka, samostatná, pokojná, pre dve osoby a tri izby, dobrý
plat, dohodou. Hlásiť sa len s vysvedčeniami a odporú-
čaniami. Skierniewicka ulica 27/29. Ursus. Vrátnik
ukáže. Električku preplácame.

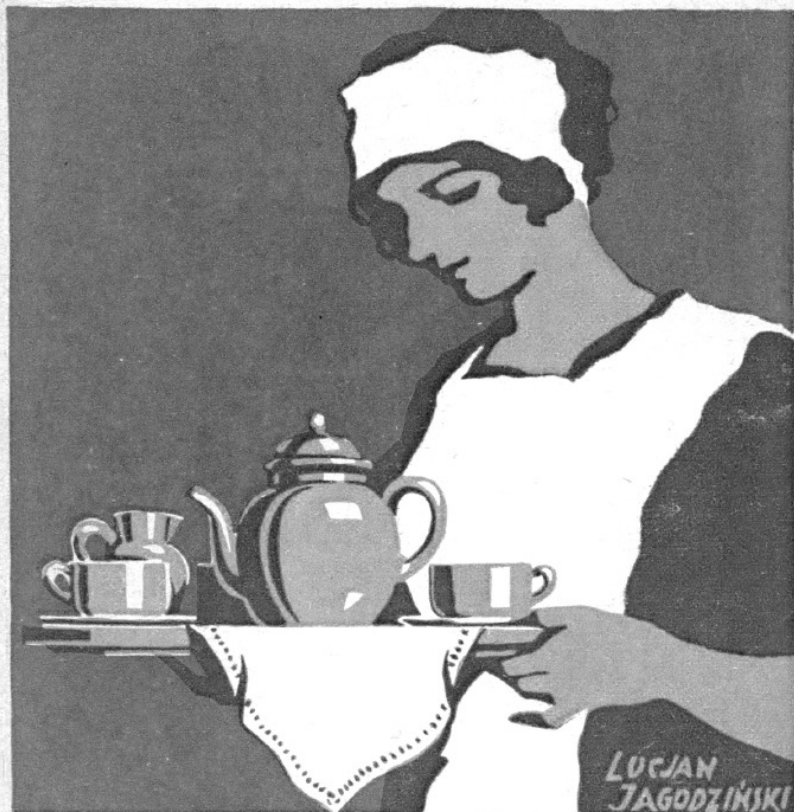
Ak vie slúžka písať, môže si tiež zadať inzerát:

Mladé dievča hľadá prácu od 15. januára alebo ihneď:
dobré varí, pekne perie, príjemného vystupovania, má
rada deti, do kresťanskej domácnosti, tel. 80530.

Dievčatá dobre vedia, že pre zamestnávateľov sú najdôležitej-
šie vek a odporúčania. Preto ich inzeráty často vyzerajú takto:

Slúžka v strednom veku, pekne perie a upratuje. Dob-
ré odporúčania, hľadá akúkoľvek prácu. Waliców 5/23.

PORADNIK

SŁUŻBY DOMOWEJ

WYDAWNICTWO M. ARCTA w WARSZAWIE

Obálka knižky *Poradca domácej služby* s radami pre budúce domáce pracovníčky
a ich zamestnávateľky, tridsiate roky 20. storočia

Občas majú aj konkrétne nároky ako táto z Bydhošti:

Slúžka hľadá prácu ihneď alebo od 1. októbra, len do vojenskej rodiny.

Niekedy je možné pozrieť si slúžku pri práci:

Slúžka pre všetko hľadá prácu od prvého. Vchod cez kuchyňu. Marszałkowska ulica 94, byt 7.

Elżbieta Bederska, autorka príručky *Dobra służąca* (Dobrá slúžka) z roku 1909, radí dievčatám, aby sa na pracovný pohovor obliekli skromne, odpovedali slušne a nekládli príliš veľa otázok, nech si „pani nemyslí, že nič nevie alebo sa bojí práce“.

O dvadsať rokov neskôr, keď sa svet začne demokratizovať, bude inteligentka so zemianskym pôvodom Michalina Ulanicka v knižke *Poradnik służby domowej* (Poradca domácej služby) inštruovať kandidátky na slúžky, aby sa počas pohovoru s paňou spýtali, akú odmenu budú poberať a kedy ju budú dostávať; či môžu v nedele chodiť na vychádzky; či môžu prijímať návštevy; koľko osôb je v domácnosti; či sú medzi nimi malé deti a aké budú mať v súvislosti s nimi povinnosti; koľko izieb bude potrebné upratať; či obed jedávajú všetci obyvatelia bytu naraz alebo sa podáva na viackrát; či sa očakáva varená večera; či má slúžka robiť veľké pranie alebo len občas prepierať; či si nosí uhlie sama alebo jej ho prinesú z pivnice.

Ulanicka upozorňuje dievčatá, aby nemali priveľké očakávanie: „Spočiatku je ťažké urobiť prácu tak, aby vám zostala hodina alebo dve pre seba na odpočinok, šitie, napísanie listu a podobne. Každá pani by rada pre svoju slúžku vyhradila čas na odpočinok, ale keďže ju na začiatku nepozná, nemôže sa k tomu zaviazat už pri dohode, lebo všetko závisí aj od toho, ako slúžka pracuje.“

Panie boli taktiež inštruované, ako viesť pohovor s kandidátkou na slúžku, aby sa nenapálili. Kruh štúdií domáceho hospodárenia, založený ženami zo zemianskych rodín, chce ustáliť vzťahy medzi služobníctvom a zamestnávateľmi. V roku 1930 v tomto zmysle vypracovali rámcovú zmluvu, v ktorej sa odporúčalo, aby domáce panie na začiatku pohovoru starostlivo čítali odporúčania slúžok a pozorne si všímali najmä príčiny eventuálnych prestávok v službe. Následne, po ozrejmení služobných povinností slúžky, je nutné prebrať:

- kandidátkine zručnosti vo varení,
- podmienky ubytovania pre slúžku: či je izba samostatná alebo bude spať v kuchyni; či má samostatnú skriňu,
- časy podávania pokrmov,
- zručnosti pri praní: mali by sa informovať, či bude bielizeň len prepierať a na veľké pranie sa najme práčka, alebo bude mať na starosť celé pranie,
- približný pracovný čas,
- nároky na odev slúžky: zástery na upratovanie, čepce a zástery na varenie,
- záležitosti súvisiace so slúžkinými vychádzkami v nedele alebo sviatky,
- otázky každodennej výživy slúžky: potreba zabezpečiť jej výživnú stravu, ale jednoduchú, v žiadnom prípade nie lepšiu, než majú domáci; podotýkame, že grimasy pri jedle sa nebudú tolerovať.

Slúžok je na pracovnom trhu dostatok, panie však stále nie sú spokojné a len máloktorá z nich spĺňa ich očakávania. Hľadajú „perlu“, ktorá v sebe bude spájať všetky vytúžené prednosti. Má to byť dievčina silná, čistá, skromná, ktorá má rada deti a správa sa morálne. Jedny majú rady skúsenú slúžku s „dobrou kuchyňou“, iné si radšej vyberajú začiatovníčky, ktoré môžu všetko naučiť a vychovať po svojom.

Niektoré v kancelárii označujú, že hľadajú serióznu služku, iné, že veselú, a časť píše, že nie je nutné, aby služka bola pekná, nemala by však mať žiadne nedostatky ako škúlenie alebo neprijemný zápach. Predsa len bude s nami bývať v domácnosti a jeť z našich tanierov.

V roku 1935 mesačník *Pani Domu* (Domáca pani) písal o konkurze na služku ako o pekle, ktorým si musí prejsť nejedna dáma. Najprv musí oboznámiť sprostredkovateľskú kanceláriu s tým, že hľadá služku od pätnásteho alebo prvého dňa v mesiaci, a potom čaká doma, aby si vypočula kandidátky. Je veľmi nervózna. „Nečudo, človek totiž nikdy nevie, čo si pozve do domácnosti!“ komentuje časopis.

Prichádza dievčina. Uraštená, pekná, oblečená s „nády-
chom svojskej elegancie“. Upravené obočie, namaľované ústa. To dámu prekvapuje. „Menej rafinované dievča nevie, že je lepšie predstaviť sa prirodzene a až v nedeľu na prechádzku pripraviť panej prekvapenie a ukázať jej, že od nej nie je v ničom horšia.“

„Zaujímajú ma skromnejšie dievčatá,“ oznamuje pani a prijíma ďalšiu, ktorá je úplným protikladom predchádzajúcej. Staršia, poctivá, v čiernej kašmírovej šatke. „Vymierajúci typ služky, ktorá celé roky zhromažďovala drobné kusy odevu vo svojom kufri, jej láskou bol kostol a dôkladné vykonávanie náboženských obradov u nej nahrádzalo všetky emócie dnešných dievčat.“ Pani však tvrdí, že táto staršia žena určite nezvládne ťažšie práce a rozhodne sa hľadať silnejšiu.

A tak sa ukáže ďalšie dievča s rumennými lícami a hrubými, drsnými rukami, ktorých čistota nenechala nikoho na pochybách: „Jej obhryzené nechty pôsobia žalostne a pri pomyslení na to, že nimi zarába cesto na rezance alebo pirohy, paniu okamžite prejde chuť.“ Pani sa rozhodne odbiť dievča úskokom: „Viete pripravovať pudinky, nákypy a rôzne jemné dezerty?“ „Och, také fajnovosti veru robiť nevieme,“ odpovedá a v duchu dodáva: „To by mi ešte chýbalo, takéto panské

rozmary.“ Odchádza, „ručičky bozkávam“ a znie o čosi hrdšie, ako keď vchádzala. Keď krátko po nej prichádza chudá blondínka, vypočuje si: „Ste príliš krehká, potrebujem pomoc s veľkým práním, to by bolo pre vás príťažké.“ Nasleduje brunetka s nabrúseným jazykom. Keď si vypočuje náplň práce, tvrdo oznámi: „Milostpani, chcete toho tolko a dávate len tridsať zlotých. Radšej sa vrátim domov, než by som tu márnila zdravie za smiešne peniaze.“

Ďalšia je „nevýrazná dievčinka“, ktorá priznáva, že má snúbenca, takže pani hneď rozhodne: „U mňa sa chlapi do kuchyne nevodia ani im nedovolím postávať pod bránou.“ A dodáva, že u nej musí byť čisto v každom kúte a podlahy sa leštía každodenne.

Utrpenie pri hľadaní slúžky nemá konca, pani zvyšuje nároky, dievčatá nespĺňajú jej očakávania. „Po zdĺhavých a často nepríjemných peripetiách, či už zo sprostredkovateľskej kancelárie alebo na odporúčanie odchádzajúcej slúžky či známej panej, sa Kaška alebo Magda vlastnou šikovnosťou konečne dostane do vytúženého prístavu, ‚do služby‘. Kam sa dostane, čo jej služba prinesie a aký osud si vybrala?“ pýta sa Badeni.

Pretože dobrý osud alebo šťastie je presne to, čo slúžky potrebujú viac než ostatní.

Správanie voči panstvu

Slušnosť káže nerušiť hostí pracovnými záležitosťami pri jedle, spánku ani obliekaní. Záujemcom sa vtedy odpovie: „Počkajte, kým sa pani oblečie“ alebo „kým pán doje obed“. Výnimkou sú prípady, keď môže byť pár minút rozhodujúcich, napríklad telegram, náhle zhoršenie zdravotného stavu, požiar alebo nehoda.

×

Ak sú u panej hostia a slúžka prichádza s nejakou záležitosťou, neprerušuje rozhovor, ale potichu vojde a zastaví sa v izbe alebo vo dverách, a pani, keď ju uvidí, sama k nej podíde alebo sa opýta, o čo ide.

×

Hlučné práce ako štiepanie dreva alebo uhlia nevykonávame v noci (vtedy by sme aj my mali spať) ani ráno, kým domáci ešte spia.

MICHALINA ULANICKA

Poradca domácej služby

×